

Staat van verbeelding

Ander werk van Lodewijk van Oord

Albrecht en wij (roman, 2014)

Alles van waarde (roman, 2016)

Niemand is van hier (roman, 2019)

Protesteren voor beginners (essay, 2025)

Lodewijk van Oord

Staat van verbeelding

Een historische reis door Palestina-Israël



Amsterdam · Antwerpen
Em. Querido's Uitgeverij BV

2026

Copyright © 2026 Lodewijk van Oord

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, in enige vorm of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Em. Querido's Uitgeverij bv, Weteringschans 259, 1017 xj Amsterdam. Ook tekst- en datamining van deze uitgave is niet toegestaan zonder schriftelijke toestemming van de uitgeverij.
Voor de productie van de boeken van Querido wordt alleen gebruik gemaakt van duurzaam en verantwoord geproduceerd papier.

Omslagontwerp Moker

Kaarten Yde Bouma

Foto auteur Tessa Posthuma de Boer

Binnenwerk Perfect Service, Reeuwijk

ISBN 978 90 253 1818 5 / NUR 320

www.querido.nl

voor Rianne

die ons naar het oosten bracht
en daarna naar het westen

for our students

De zwakte van de traditionele grote verhalen is niet dat ze te groot waren,
maar dat ze niet groot genoeg zijn gebleken.

– Sloterdijk, *Het kristalpaleis*

~~Geschiedenis is niet wat is opgeschreven, maar wat is weggelaten.~~

~~– Vico, nagelaten notitie~~

Ik vroeg: is het onmogelijke ver weg?

Hij antwoordde: nog één generatie.

– Darwish, 'Antithese'

Schrijvers bezitten de toekomst.

– Rushdie, *Mes*

Inhoud

Inleiding. Een wereld vol feiten en fabels 13

- 1 Profetieën en fotografie 31
- 2 Theodor Herzls grote première 49
- 3 De filosemiet en de nukkige nar 74
- 4 Biladuna Filastin, ons land Palestina 98
- 5 Een ondeugend politiek credo 118
- 6 Academische vredesduiven en de ijzeren wolf 137
- 7 Eén Palestina, twee romans 170
- 8 Zionisme bij nader inzien 192
- 9 '1948' 223
- 10 Voldongen feiten 258
- 11 Het hart van ons land 287
- 12 De theologie van de wraak 315
- 13 Geboren om een gedicht te zijn 335
- 14 Joden zijn Palestijnen, Palestijnen zijn Joden 363
- 15 Een staat van verbeelding 385

Nawoord. De vernietiging van Gaza 421

Verantwoording 437

Geraadpleegde werken 439

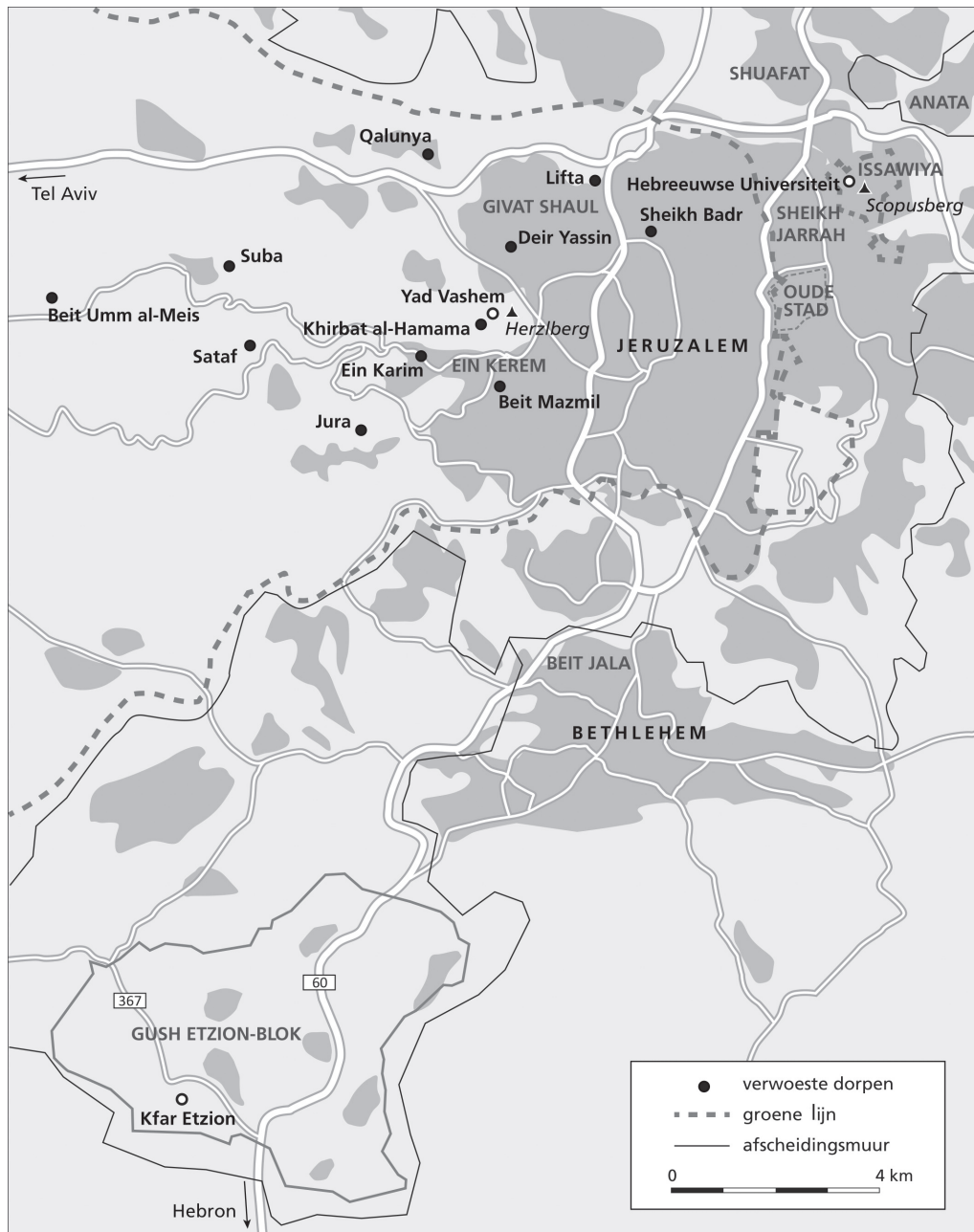
Register 463



Het mandaatgebied Palestina



De Westelijke Jordaanoever



Groot-Jeruzalem

Inleiding

Een wereld vol feiten en fabels

Het is een flinke wandeling naar de top van het plateau, dat meer dan vierhonderd meter hoog oprijst aan de zuidwestelijke oever van de Dode Zee. Het is vroeg in maart, maar dankzij de brandende zon is de temperatuur tot boven de dertig graden gestegen. De meeste bezoekers nemen de kabelbaan, die je binnen enkele minuten vanaf het bezoekerscentrum aan de voet van de berg naar de top van het plateau vervoert. Ik kies voor het sportieve alternatief, de eeuwenoude route van trappen en slingerende paden die de wandelaar naar de citadel van Massada brengt. Vermoeid en bezweet bereik ik een uur later het eeuwenoude fort boven op het plateau. Ik drink het laatste beetje water uit mijn fles en neem het landschap in me op. Beneden in de diepte tintelt de Negevwoestijn in okergele kleuren, heilig in de verte zucht de uitgeputte Dode Zee.

Massada staat sinds 2001 op de UNESCO-werelderfgoedlijst en is na de Oude Stad van Jeruzalem de populairste toeristische attractie in Israël-Palestina. De vroegste verdedigingswerken die door archeologen zijn blootgelegd werden in de jaren 37 tot 31 voor Christus gebouwd in opdracht van de vazalkoning Herodes, die over de Romeinse provincie Judea heerste. De vele ruïnes van de forten, bastions en andere bouwwerken die daar in de loop der eeuwen werden bijgebouwd en weer afgebroken spreken nog altijd tot de verbeelding. Ik wilde Massada beklimmen omdat een van Israëls meest gekoesterde verhalen zich op deze desolate locatie afspeelt.

Het plateau dankt zijn nationale status aan de gebeurtenissen in het jaar 73 na Christus, toen de laatste bewoners van het fort op tra-

gische wijze aan hun einde kwamen. De geschiedschrijver Flavius Josephus heeft deze turbulente periode vol politieke opstanden en religieuze strijd aan het einde van de eerste eeuw van onze jaartelling in zijn werk *De Joodse Oorlog* beschreven. De Romeinse belegering van het fort is de geschiedenis ingegaan als de laatste slag om de Joodse heerschappij in het gebied. Een groep van ongeveer duizend Joodse opstandelingen hield zich op het plateau schuil tegen het oprukkende Romeinse leger. Toen duidelijk werd dat ze geen stand konden houden, verkoos hun leider Eleazar Ben Yair collectieve zelfdoding boven overgave aan de Romeinen. Alles beter dan slavernij. Josephus beschreef het noodlottige einde zo:

Vervolgens wezen ze door loting tien mannen uit hun midden aan, die de anderen allemaal zouden ombrengen. Iedereen ging op de grond liggen bij zijn vrouw en kinderen en sloeg zijn armen om hen heen. Toen de tien hun hartverscheurende taak ten uitvoer brachten lieten ze zich willig de keel doorsnijden.

Toen deze tien mannen zonder enige vorm van angst alle andere mannen, vrouwen en kinderen hadden gedood, moest er opnieuw worden geloot. Zo bleef er uiteindelijk één persoon over, die nog een keer controleerde of alle anderen waren overleden, ieders bezittingen in brand stak en ten slotte de hand aan zichzelf sloeg. Niet één ziel mocht overblijven om aan de Romeinen onderworpen te worden, aldus Josephus. 'Het waren er negenhonderdzestig in getal, de vrouwen en kinderen niet meegerekend.' Volgens de geschiedschrijver waren de Romeinen diep onder de indruk toen ze het plateau betraden en de dode opstandelingen met hun gezinnen aantroffen. Hun Joodse vijanden hadden de opstand beëindigd op een manier die respect afdwong.

Een heroïsch en tragisch verhaal als de laatste slag om Massada is een ideale bouwsteen voor een nationale identiteit, gekoesterd door een volk dat na de oprichting van een eigen soevereine staat zichzelf en de wereld beloofde nooit meer door een externe agressor te worden overheerst. Dan liever de lucht in! Vooral na de Zesdaagse Oorlog van

1967, toen de jonge staat Israël erin slaagde strategische gebieden op Egypte, Jordanië en Syrië te veroveren, kreeg het verhaal over de collectieve zelfdoding op het plateau aan de Dode Zee een prominente plek in het Israëlische zelfbeeld. Generaal Moshe Dayan, Israëls bevelhebber tijdens die oorlog, besloot het verhaal als achtergrond te gebruiken voor de eedaflegging van nieuwe legercommandanten. Sindsdien wordt deze terugkerende ceremonie op het plateau gehouden, en de militaire plechtigheid eindigt traditiegetrouw met de collectieve uitroep: 'Massada zal nooit meer vallen!'

Die opzwepende slotzin is geen citaat uit Flavius Josephus en is ook niet door Moshe Dayan zelf bedacht. Het is een frase uit het nationalistische gedicht *Massada*. Een historisch epos van de Joods-Oekraïense dichter Yitzhak Lamdan (1899-1954). Gedreven door socialistische idealen migreerde Lamdan in 1920 naar Palestina. Daar verscheen in 1927 zijn Hebreeuwse gedicht, over een vluchteling die naar het Beloofde Land migreerde. Het was een thema waar veel Europese Joden in Palestina zich mee konden identificeren. Lamdan gebruikte de eindstrijd op Massada als metafoor voor de geschiedenis van het Jodendom, en dat beeld bekliefde. Het epos *Massada* werd tientallen jaren onderwezen op de scholen van de Joodse gemeenschap in Palestina en in het latere Israël. In 1955 ontving Lamdan postuum de Israelprijs voor literatuur, de hoogste staatsonderscheiding voor een literaire auteur.

Ondanks het bombastische nationalisme was *Massada* ook een opvallend ambivalent epos. In lijn met de modernistische traditie bood Lamdan ruimte aan conflicterende stemmen. Het mythische karakter van het Massadaverhaal werd niet veronachtzaamd. 'Massada is een leugen,' schreef de dichter, 'een leugen is Massada, uitgevonden door de wanhopigen en verwarden die geen kracht hebben om hun roeispanten vast te houden.'

MASADA SHALL NOT FALL AGAIN! staat ook op de buttons, petjes en mokken die in toeristische winkels in Israël te koop worden aangeboden. Ik kan het natuurlijk niet laten. Als ik na een lange ochtend op het plateau de kabelbaan naar beneden heb genomen koop ik bij een straathandelaar op de parkeerplaats een rood T-shirt met in

witte letters de Massadaslogan geprojecteerd op de contouren van de citadel. De Palestijn die mijn sjekels in ontvangst neemt vertelt dat hij er op een goede dag wel vijftien verkoopt.

Ook de Palestijnen hebben een reservoir aan historische verhalen, slogans en sjibbolets voor het cultiveren van hun nationale identiteit. Net als in het Israëlische verhaal over de belegering van Massada speelt het verzet tegen een externe vijand hierin een centrale rol. Een van die verhalen gaat over het ontstaan van het politiek zionisme, het streven van Europese Joden om in Palestina een eigen soevereine staat te stichten. Deze geschiedenis wordt in de komende hoofdstukken uitgebreid besproken. Op dit moment volstaat het te vertellen dat in die begintijd vrijwel niemand in de Joodse gemeenschap enthousiast was over deze druistige ambitie. Critici vroegen zich af of Palestina wel geschikt kon worden gemaakt voor Joodse massamigratie. Om die vraag te kunnen beantwoorden reisden twee orthodoxe rabbijnen in 1897 naar Palestina om de mogelijkheden voor migratie nader te onderzoeken. De Palestijnse historicus Ghada Karmi beschreef deze geschiedenis als volgt:

Na het eerste zionistische congres in Bazel in 1897, waar het idee van de oprichting van een Joodse staat in Palestina voor het eerst werd geoperd, stuurden de rabbijnen van Wenen twee vertegenwoordigers naar het land om de geschiktheid voor een dergelijke onderneming te onderzoeken. De mannen rapporteerden de resultaten van hun verkenning in dit telegram aan Wenen: 'De bruid is prachtig, maar ze is al getrouwd met een andere man.'

De Weense rabbijnen waren diep onder de indruk van de schoonheid van het land, aldus Karmi in haar boek met de passende titel *Married to Another Man: Israel's Dilemma in Palestine*. Maar tot hun ontsteltenis bleek Palestina helemaal geen onbewoond land te zijn. De rabbijnen ontdekten dat er in Palestina honderden dorpen en tientallen steden waren, met een oorspronkelijke Palestijns-Arabische bevolking die zich onlosmakelijk met het land verbonden voelde.

Het telegram van de twee Joodse leiders aan hun Weense geloofsgenoten speelt een voorname rol in de Palestijnse duiding van het ontstaan van het Palestijns-Israëliisch conflict, een duiding met de kracht van een j'accuse. Zie je wel, luidt die aanklacht, Europese Joden wisten al vanaf het einde van de negentiende eeuw, nog voordat Joodse massamigratie echt op gang kwam, dat Palestina niet beschikbaar was. Het feit dat de zionistische beweging vanaf het allereerste begin wist dat het haar idealen alleen kon verwezenlijken ten koste van een ander volk, leidt ertoe dat veel Palestijnen het zionisme als wezenlijk immoreel beschouwen. Het telegram naar Wenen bewijst volgens deze lezing dat het zionisme een typische exponent is van het op racisme en kolonialisme gestoelde idee dat het zelfbeschikkingsrecht van een niet-westers volk ondergeschikt is aan de Europese geopolitieke belangen en imperialistische ambities. Op toeristische prullaria ben ik de korte tekst van het telegram nog nooit tegengekomen, maar in Palestijnse discussies wordt er voortdurend aan gerefereerd.

Massada zal nooit meer vallen!
Getrouwd met een andere man.

Deze krachtige slogans fungeren als de beknopte samenvattingen van historische verhalen die veel vertellen over de manier waarop de twee rivaliserende groepen in het land tussen de Middellandse Zee en de rivier de Jordaan zichzelf en elkaar beschouwen. Het zijn twee ijzersterke anekdotes, beknopt te vertellen, met een ronkende onelinier die dienstdoet als de clou van het verhaal.

Eigenlijk is er maar één probleem met deze verhalen: in beide gevallen lijkt het er sterk op dat ze uit de mouw zijn geschud. Er is geen enkel historisch bewijs dat duizend Joodse opstandelingen op het plateau van Massada collectief suïcide pleegden. Ook het lyrische telegram van de Weense rabbijnen over de prachtige bruid die al met een andere man was getrouwd is vrijwel zeker nooit verstuurd.

‘Vergeetachtigheid en historische vergissingen zijn essentiële factoren in de vorming van een natie,’ schreef de Franse denker Ernest Renan in 1882 in zijn roemruchte pamflet *Wat is een natie?* Groepen

mensen die in de loop van de geschiedenis het verlangen ontwikkelen zichzelf als natie te beschouwen en een eigen staat te vormen, hadden behoefte aan historische verhalen die verklaarden waar ze vandaan kwamen en waarom het stichten van die staat rechtvaardig en noodzakelijk was. Dit soort verhalen zijn in de loop van de negentiende en twintigste eeuw overal ter wereld ontstaan, en ze volgden over het algemeen een vast patroon. Het is niet overdreven een nationale geschiedenis – het historische verhaal dat een volk over zichzelf vertelt – te vergelijken met de heiligenlevens uit de middeleeuwen. Ook die hadden een geijkte structuur, en kwesties als historiciteit en toetsbaarheid waren voor de auteurs zelden prioriteit.

Nationale verhalen beginnen vrijwel altijd met een heroïsch of geïdealiseerd verleden, dat plotseling ten einde komt door de interventie van een gewelddadige buitenstaander. Die ander is de dader, de eigen groep het slachtoffer. Het onrecht kan alleen worden hersteld door een onafhankelijke staat te stichten waar het volk naar eigen inzicht tot wasdom kan komen. Terecht constateerde Renan dat het bij het vertellen en nationaliseren van dergelijke verhalen voor de hand ligt dat er een loopje wordt genomen met de werkelijkheid. De gedachte dat de natiestaat de meest vanzelfsprekende manier is om groepen mensen politiek te organiseren is een vrij recente maar inmiddels ook buitengewoon hardnekkige mythe. De natiestaat is fröbelwerk, een collage van feiten en fabels.

In het geval van de twee verhalen die ik hierboven heb besproken gaat het om meer dan een selectieve omgang met de feiten. Er is sprake van een historische verankering van nationaal-politiek wensdenken, waarbij de vraag wat de historische bronnen precies te vertellen hebben nauwelijks wordt meegewogen. In het nationalisatieproces krijgen bekende fabels een institutioneel karakter door ze als onbetwistbare feiten in rituelen en tradities vast te leggen. Zo transformeren ze tot een dictaat, een ideologische stempel die op de geschiedenis wordt gedrukt. In de hoofdstukken die volgen gaan we meer van dit soort verhalen tegenkomen.

De mythe van Massada stond nog altijd als historische verhandeling overeind toen de citadel in de jaren 1963–1965 voor het eerst door

een team van Israëlische archeologen in kaart werd gebracht. Het project stond onder leiding van de archeoloog en voormalig stafchef van het Israëlische leger Yigael Yadin. Zijn onderzoeksverslag maakt duidelijk dat de inzetbaarheid van Massada prevaleerde boven wetenschappelijke kennis. Hij schreef:

Het wetenschappelijke belang was groot. Maar meer dan dat vertegenwoordigt Massada voor ons allemaal in Israël en voor velen elders, archeologen en leken, een symbool van moed, een monument van onze grote nationale figuren, helden die de dood verkozen boven een leven van fysieke en morele slavernij.

Ook ik heb in mijn jeugd geloofd in de heroïsche eindstrijd op het plateau van Massada. Ik meen me te herinneren dat mijn opa het verhaal vertelde nadat hij bij de middag- of avondmaaltijd een stuk uit de Bijbel had voorgelezen. Het leggen van verbanden tussen Bijbelse verhalen en archeologisch onderzoek in Israël was in de gereformeerde wereld van mijn jeugd een populaire manier om de betrouwbaarheid van de Bijbel te benadrukken. Opa was in Israël geweest, dus hij kon het weten.

In mijn geval was het de historicus James L. Gelvin die dit glorieuze verhaal terugbracht naar het domein van de mythe, door een forse reeks bezwaren tegen de historiciteit van het Massadaverhaal op een rijtje te zetten. Dat begint al met de discutabele reputatie van de enige historische bron, Flavius Josephus. Deze Joodse geschiedschrijver was behept met een grote literaire verbeelding. Bovendien had hij tijdens de religieuze en sektarische conflicten van zijn tijd een eigen politieke agenda. Het is volgens Gelvin waarschijnlijk dat Josephus de massale suïcide – een verwerpelijke daad in het vroege Jodendom – heeft verzonnen om de opstandelingen op Massada in een kwaad daglicht te plaatsen. Tenslotte waren het dezelfde opstandelingen die volgens Josephus in het jaar 68 van onze jaartelling de nabijgelegen oase en nederzetting Ein Gedi plunderden, en daarbij zevenhonderd Joodse mannen, vrouwen en kinderen om het leven brachten. Waarschijnlijk tekende Josephus het verhaal van de collectieve zelfdoding

op om de opstandelingen uit een rivaliserende sekte als lafaards te portretteren in plaats van als helden.

Massada is sinds de opgravingen onder leiding van Yigael Yadin vaker door archeologen onderzocht. Bij de opgravingen van de woonverblijven is veel kennis verzameld over de leefomstandigheden en eetpatronen van de opstandelingen. Onderzoek in de keukens en afvalputten heeft vastgesteld dat de laatste bewoners van het fort een dieet hadden dat onder andere uit varkensvlees bestond. De kans dat de laatste opstandelingen op Massada de Joodse religie en tradities volgden is daarmee zo goed als nul.

Geen Joodse helden maar laffe, niet-Joodse moordenaars. 'Niet echt de ingrediënten voor een nationale mythe,' concludeerde Gelvin droogjes. Ondanks deze vervelende feiten heeft de val van Massada zijn status als nationaal heldenverhaal in Israël nog altijd niet verloren.

Met de mythe van het Weense telegram is iets vergelijkbaars aan de hand. Ook deze anekdote verkruimelt waar je bij staat zodra hij wat nader tegen het licht wordt gehouden. Ghada Karmi citeerde in haar boek de historicus Avi Shlaim, die het Weense telegram noemde in *The Iron Wall*, zijn overzichtswerk over de relatie tussen Israël en de Arabische wereld. Ook hij betoogde dat na het eerste zionistische congres van 1897 de Weense rabbijnen twee collega's voor een feitenonderzoek naar Palestina stuurden, die hun conclusie in een telegram samenvatten: 'De bruid is prachtig, maar ze is getrouwd met een andere man.'

In de jaren dat ik zelf doceerde heb ik het relaas van de twee rabbijnen ook regelmatig met mijn studenten gedeeld. Over de Israëlisch-Palestijnse oorlog van 1947-1949 schreef ik in 2008 een overzichtsartikel voor het *Tijdschrift voor Geschiedenis* met de titel: 'De bruid is prachtig'.

Avi Shlaim voegde helaas geen bron toe, en dit geldt ook voor andere historici die het telegram citeerden. De Amerikaanse essayist Shai Afsai besloot de kwestie tot op de bodem uit te zoeken. Hij ging op zoek naar de historische bronnen van het verhaal. Hij vroeg het na bij Karmi, die opnieuw naar Avi Shlaim verwees. Op Afsais verzoek

vroeg Karmi het nogmaals aan Shlaim, die zich herinnerde de anekdote in een werk van de Egyptische journalist Muhammad Hassanein Heikal te zijn tegengekomen. Maar in het boek dat hij noemde was het bij nader inzien toch niet te vinden. Afsai kwam het telegramci-taat in tientallen historische studies tegen. Na doorvragen, e-mailen en zeuren liep zijn zoektocht keer op keer vast bij Heikal, die de anekdote, in een ander boek dan Shlaim zich herinnerde, zonder bronvermelding had opgetekend. ‘Het telegram dat de twee rabbijnen verstuurd werd beroemd,’ schreef Heikal. Dat was zonder meer het geval, mede dankzij Heikal zelf en de vele historici die de fabel van hem overnamen. Een betrouwbare primaire bron ontbreekt nog altijd. Heikal zelf kan die primaire bron in elk geval niet zijn geweest, aangezien hij pas een halve eeuw na het onvindbare telegram werd geboren.

Het is niet ondenkbaar dat het mysterieuze telegram op een dag ergens opduikt, maar waarschijnlijk is dat niet. Het feit dat er over de reis van de twee rabbijnen verder niets is overgeleverd en dat we zelfs hun namen niet weten, is wat mij betreft een teken aan de wand. De geschiedenis van de Joodse gemeenschap in Wenen aan het einde van de negentiende eeuw is goed gedocumenteerd. Van veel prominente rabbijnen uit die periode zijn de dagboeken en memoires nog altijd te raadplegen. Van de roemruchte Palestinareis, laat staan van het poëtische telegram, is in die documenten geen spoor te vinden.

In een nieuwe editie van *The Iron Wall* heeft Shlaim aan het telegramrelaas toegevoegd dat het waarschijnlijk een apocrief verhaal betreft. Ook Karmi is inmiddels tot die conclusie gekomen. ‘Ik vrees dat het apocrief is, ook al had ik dat niet gewild,’ verklaarde ze in een e-mail aan Afsai. Het sierde Shlaim en Karmi dat ze de vergissing toegaven. Tevens laat het feit dat ze de anekdote onder voorbehoud gewoon weer in hun werk opnamen zien dat het wetenschappelijk weerleggen van wensdenken een moeizaam proces is. Shlaim kon het simpelweg niet laten. Ook in zijn recente memoires passeerde de apocriefe anekdote weer de revue. De term ‘apocrief’ is treffend gekozen. Apocrief betekent niet dat iets fictief is, maar slechts dat de autoriteit van de anekdote nog wordt betwist. De bron is *apokryphos*: Oudgrieks voor

‘opgeborgen’. Het laat zien hoe moeilijk het is afstand te nemen van een geliefde mythe, zeker als je zelf aan de verspreiding ervan hebt bijgedragen. Wie de mythe doorbreekt is een nestbevuiler. De fabel afwerpen is een vorm van verraad.

Het opgeven van een gekoesterde fabel is dan ook een akelig, pijnlijk proces. Zo zijn er ook mensen die de historiciteit van de Massada-mythe alsnog proberen te bewijzen. ‘We moeten het met terugwerkende kracht verifiëren!’ vond bijvoorbeeld de Amerikaanse toerist met wie ik de avond na mijn bezoek aan Massada sprak op het dakterras van een hostel in de Oude Stad van Jeruzalem. Mijn hotelgenoot werd door een evangelische gemeente in Ohio betaald om in Jeruzalem te verblijven en daar te bidden voor de stad en het Joodse volk. Bidden voor de ‘Vrede van Jeruzalem’, ontdekte ik, is een evangelisch eufemisme voor het steunen van Joodse kolonisten op de Westelijke Jordanoever. ‘Het Massadaverhaal is van cruciaal belang,’ hield hij vol, ‘niet alleen voor Israël, maar ook voor ons christenen.’

Op dezelfde manier zijn er ook historici die vasthouden aan de historische basis van het telegram naar Wenen. Overtuigende argumenten komen hier zelden aan te pas, het is vaak voldoende om de integriteit van je tegenstander in twijfel te trekken. Zo probeerden liefhebbers van het telegramverhaal ontmaskeraar Afsai weg te zetten als een onbeduidende, pro-Israëlsche polemist.

Verdachtmakingen beginnen vaak in de marges van de wetenschappelijke literatuur en echoën daarna venijnig door in de minder welriekende krochten van het internet. De hardvochtigheid van deze discussies wekt nog altijd mijn verbazing. Ik hoop dat mijn eigen positie als milder en genereuzer kan worden getypeerd. Geschiedschrijving is wetenschap en daarmee mensenwerk. Historici maken fouten, natuurlijk, maar vaker nog waarderen en evalueren ze de beschikbare bronnen op een andere manier dan een vakgenoot dit zou doen. Dat heeft te maken met persoonlijke voorkeuren, met perspectief en context en, soms ook, met godsdienst, politiek of ideologie. De onderzoeksmethoden die mij als historicus in opleiding werden bijgebracht dicteren dat ik aandacht moet vragen voor de splinters in de ogen van de ander, maar daarbij de balk in mijn eigen ogen niet mag

veronachtzamen. Helaas verschijnt er een enkele keer een charlatan op het toneel, zoals we ook zullen zien. Die vallen meestal snel door de mand. Wat dit betreft heeft de geschiedwetenschap een goed functionerend zelfreinigend vermogen.

In het gebied dat door de helft van de bewoners Eretz Israel wordt genoemd, het Land Israël, en door de andere helft Filastin of 'historisch Palestina', komen al eeuwenlang meer verhalen tot wasdom dan door de lokale bevolking kunnen worden geconsumeerd. Dit boek is een verhaal over die verhalen. Vaak hebben deze verhalen een herleidbare historische basis, met bronnen die in de archieven liggen opgeslagen. Soms zijn het verhalen waar alleen een kern van waarheid in verborgen zit, of een aantal kernen van hele en halve waarheden. Ook passeren in dit boek sprookjes en broodjeaapverhalen de revue, fabels en legenden die evident tot het domein van de creatieve verbeelding behoren. Ik richt me ook op de literatuur, de fictieve werken van dichters en (toneel)schrijvers die overduidelijk tot de verbeelding behoren, maar die *mogelijkheden* aan het licht brengen waar journalisten en auteurs van non-fictie meestal geen oog voor hebben. Volgens antropoloog Fiona Murphy is fictie 'de adem tussen wat is en wat zou kunnen zijn. Het biedt ruimte aan het onuitgesprokene, het ongemaakte en het nog te bedenken.' Het fictieve element van fictie zit hem vaak in het voorlopige. Het fundamentele verschil tussen veel fictie die ik in dit boek zal bespreken en de waarheid van alledag is dat de mogelijkheden die in deze fictieve verhalen worden gepresenteerd slechts onwaar zijn *op dit moment*. De keuze of dit zo blijft is altijd aan ons.

Israël. Palestina. De Levant. Het Heilige Land. De naam van het gebied waar al deze verhalen zijn ontstaan is misschien wel het minst interessante deel van de vertelling. Het is verleidelijk er géén naam aan te geven, en vanuit een zo neutraal mogelijke positie te spreken van het gebied rondom het geografische middelpunt 31°56'50.46"N, 35°13'37.79"E. Helaas is dat even aandoenlijk als onpraktisch. Ik zal het land de ene keer Israël-Palestina noemen en de andere keer Palestina-Israël. Dan weer Israël, en dan weer Palestina. Mijn keuze wordt

gedicteerd door het tijdvak dat ik beschrijf of, beter nog, door het ritme van het proza.

De historicus die zich ten doel stelt de mythen uit het verleden met harde bronnen te weerleggen, heeft aan de verhalen over Massada en het Weense telegram dus weinig werk. Maar daarmee is hun invloed niet uitgespeeld. Zolang deze fabels kunnen worden ingezet als onderdeel van het grotere verhaal dat een volk graag over zichzelf vertelt, heeft een wetenschappelijke ontkrachting weinig effect. Om die reden neem ik deze verhalen serieus. Ik zal niet nalaten de verhalen die ik ga bespreken aan de feiten te toetsen. Maar als ik een verhaal naar het domein van de fictie verwijst bedoel ik daarmee niet dat ik het nutteloos of zonder betekenis vind. Fabels dicteren de wereld, vaak nog meer dan de harde maar saaie feiten.

In dit boek staan de verhalen die mensen elkaar over Israël en Palestina vertellen centraal. Ik heb het dan over de historische verhalen die uit de archieven kunnen worden opgediept maar vaker nog over de verhalen die de betrokkenen graag over zichzelf vertellen of de verhalen die ze in het leven roepen om een dubieus licht op hun vijanden te werpen. Het zijn verhalen die werken en een doel bereiken, maar die afhankelijk van de situatie ook in het eigen gezicht kunnen ontploffen.

In de loop van de jaren ben ik tot de conclusie gekomen dat de geschiedenis van Palestina-Israël een epische vertelling is. Een epos is van oudsher een verhaal dat is samengesteld uit eindeloos veel andere verhalen. Die verhalen zijn door de schrijver van het epos geleend of gestolen, verzonnen of opgediept; vaak gaat het om verhalen met een lange traditie die al eeuwenlang mondeling zijn overgeleverd. Ook verhalen over het verleden zonder feitelijke basis – ik noem ze mythen, fabels, ficties, of gewoon: verhalen – zijn onderdeel van deze geschiedenis.

We beginnen daarom aan een epische reis: in de loop van vijftien hoofdstukken wandelen we door een verhaal gemaakt van andere verhalen, waarbij het niet altijd duidelijk is welke muze de scepter zwaait: Kalliope, de muze van de poëtische fictie, of Kleio, de muze van de geschiedschrijving. We doen dit met de woorden van de Israë-